

УДК 72.03(2)

О.Ф.Ященко

РЕКОНСТРУЙОВАНІ ТА ДОБУДОВАНІ ХРАМИ ЧЕРНІГІВЩИНИ СИНОДАЛЬНОГО ПЕРІОДУ (XIX – ПОЧ. XX СТ.)

Чернігівський регіон розташований в північній частині України. На півночі державний кордон проходить на межі з Брянською областю Російської Федерації, у північно-західній частині — з Гомельською областю Білорусі. На сході регіон межує з Сумською, на півдні — з Полтавською, на заході й у південно-західній частині — з Київською областями України. Територія Чернігівщини належить до історичного регіону Північного Лівобережжя. Тому архітектурна спадщина представлена унікальними культовими спорудами, в яких прослідковується вплив різних регіонів.

Планувальні і об'ємно-просторові структури православних храмів доби Гетьманщини (1648-1781 рр.) на сьогодні вивчені і структуровані досить докладно. Менш досліджені тенденції формування культових споруд синодального періоду. В тому числі храми, які перебудовані з 1781 по 1917р. З моменту ліквідації гетьманства згідно з указом імператриці Катерини II 1781 р. зникає і стиль бароко, Україну було поділено на губернії і запроваджено загальноросійські адміністрацію і судочинство. Після чого архітектура й містобудування земель підросійської України розвивалися майже однаково з Російською Імперією.

У світі в зв'язку з кризою феодальної ідеології виникає стиль класицизм як другий „круг” (після епохи Відродження) освоєння античного спадку.

У 1800 р Синод православної церкви, вводячи обмеження і проводячи політику русифікації земель імперії, заборонив будувати нові церкви «в малоросійському» - українському народному стилі. Відтоді запанував стиль єпархіальних архітекторів, завезений з Московії, нав'язаний і нерідний народній і місцевій культовій архітектурі, зокрема Чернігівщини, і України в цілому. До періоду Синодальної архітектури відносяться церкви, зведені після 1781 р., а також церкви, які побудовані значно раніше, але зазнали капітальних змін (перебудов, надбудов, добудов) після введення указу. Тому проектування і будівництво цілковито залежало від прихильностей єпархіального архітектора. Беручи до уваги місцеві звичаї і традиції, канонічність щодо функціональної організації внутрішнього простору, архітектори в більшості випадків покращували існуючі проекти.

Аналіз храмового зодчества Чернігівщини синодального періоду вимагає досконалого вивчення історії кожного об'єкта з урахуванням чинників, що впливали на його формування. До таких чинників можна віднести: особливості

регіонального знаходження (уподобання до вибору планувальних стилістичних та художньо-образних зразків), закони і накази імперського ладу, а також вплив особистості того, хто виконував проект (народний майстер, чи дипломований архітектор з Петербурзьким дипломом).

Проаналізувавши 23 об'єктів до і після перебудови, автор прийшов до висновку, що найбільш характерними напрямками реконструкції, були такі:

- бароковий храм втрачає своє барокове наповнення в зовнішньому вигляді, залишаючи попередній бароковий план;
- елементи бароко залишаються як в плані, так і на фасадах, доповнюючись класицистичними деталями;
- до реконструйованого храму добудовуються нові об'єми в класичних формах (бокові вівтарі, бабінці, дзвіниці).

Аналіз реконструкції трьох храмів дають наочний приклад цих напрямків.

Місто Седнів

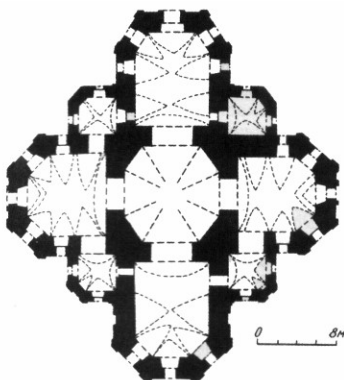
Церква Різдва Богородиці, побудована 1690р.(мал.1,3)

Мал.1 Седнів. Первісний вигляд.

Мал.2 Седнів. Після реконструкції.

Мал.3 Седнів. Первісний вигляд

Мал.4 Седнів. Дзвіниця збудована під час реконструкції.

Храм стоїть в центрі села, і є архітектурною домікантою. Він споруджений як хрещатий, дев'ятидільний, симетричний в плані тетраконх з центричною пірамідальною композицією. Центральна частина двоярусна (восьмерик на

восьмерику), з високою грушоподібною банею, глухим ліхтарем і маківкою. Бічні рамена укрите високим наметовим дахом.

Фасади потиньковані, побілені і пишно декоровані: стрільчастими вікнами, різної форми, такимиж нішами, пілястрами, пів колонами. Храм є родовою усипальницею Лізогубів, споруджений як храм пам'ятник.

При реконструкції 1796-1814р збудували поруч двоярусну дзвіницю (восьмерик на восьмерику) з наметовим куполом, у класичному стилі.(мал.2,4) Баня храму отримала сферичне завершення купола. Дахи бічних рамен значно понизили.

селище Лемеші

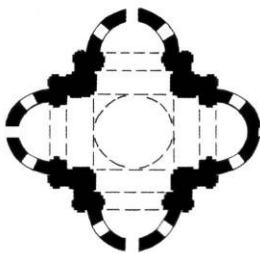
Церква Трьох Святителів, побудована 1755 р. (мал.5,7)

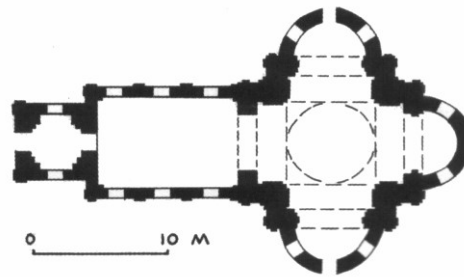
Мал.5. Лемеші. Первісний вигляд.

Мал.6. Лемеші. Після реконструкції.

Мал.7. Лемеші. Первісний вигляд.

Мал.8. Лемеші. Після реконструкції.

Стоїть в центрі села, є архітектурною доміантою. Споруда хрещата, п'ятипільна, симетрична в плані. Відноситься до квардифолієвих баштоподібних тетраконхів, по об'єму четверик з прилеглими раменами, увінчує сферична баня з глухим ліхтарем і маківкою на циліндричному світловому підбаунику. До бічних рамен об'ємного хреста прилягають нижчі екседри. Фасади пишно декоровані: пізньобароковими формами і застосовано класицистичні пілястри римо-доричного ордера. Функціональне призначення – храм, родова усипальниця Г.Розумовського. Можливо архітектор Квасов або хтось з його учнів.

При реконструкції 1865р було добудовано західний бабінець і триярусну дзвіницю (восьмерик на четверику) увінчаною восьмигранним шатром з глухим ліхтарем и маківкою, замість розібраної західної конхи. (мал.6,8) Автором проекту реконструкції був архітектор А. Куцевич . Під час реконструкції у 1865р. збили ліплення фасадів, знесли відкриті паперті з трьох сторін, але після реконструкції 1974-1982 були поновленні ліплення і сходи перед північними і південними входами.

Місто Ніжин.

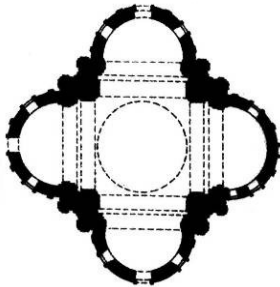
Церква Покрова Богородиці,(мал.9,11) побудована 1757-1765р. в центрі міста, є архітектурною доміантою. Споруда хрещата, п'ятипільна , симетрична в плані.

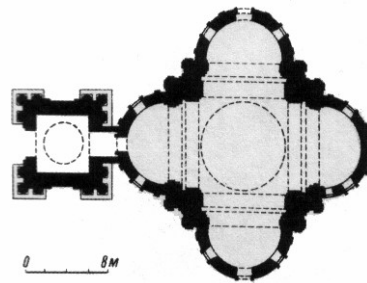
Мал.9. Ніжин. Первісний вигляд.

Мал.10. Ніжин. Після реконструкції.

Мал.11. Ніжин. Первісний вигляд.

Мал.12. Ніжин. Після реконструкції.

Церква відноситься до квардифолієвих баштоподібних тетраконхів, четверик з прилеглими раменами, її увінчує сферична баня з глухим ліхтарем і маківкою на циліндричному світловому підбаннику. До бічних рамен об'ємного хреста прилягають нижчі екседри. Фасади пишно декоровані : пізньобароковими формами і застосовано класицистичні пілястри римодоричного ордера .

Реконструкція церкви відбулася у I третина XIX ст.(мал.10,12) Змінено форму купола на сферичну. Добудована до західного фасаду двоярусна дзвіниця в класицистичних архітектурних формах (ампір).

Висновок :

1. Три описані храми належать до пірамідальної композиції баштоподібних тетраконхів, і після реконструкції прибудовані до них дзвіниці змінюють силует споруди і втрачають свою цілісність. При цьому споруди залишаються в ролі домінанти.
2. Добудова дзвіниць відбувалась в іншому стилі, як правило класицистичному, що не завжди приводило до гармонійного сприйняття всієї споруди, але поява бабинця під об'ємом дзвіниці поліпшувала функціональну організацію внутрішнього середовища храму.
3. Зміна форми куполів – спроба пристосувати храми під імперський стиль.

Проаналізувавши, як змінювались храми періоду гетьманського бароко в період класицизму, можна зробити висновок, що при зміні функціонально-планувальної структури функціональна організація внутрішнього простору храму поліпшувалась, але ці зміни несли за собою зміну об'ємно-просторового рішення з порушенням композиційного-художнього образу храмових споруд і нав'язували будівлі додатковий стиль.

Література

1. Вечерський В.В. Пам'ятники архітектури і містобудування лівобережної України. "Видавничий дім А.С.С." 2005.с 584
2. Віровський В.Д. Храми Чернігова.-М.: Техніка, 1998. с 210
3. Нариси історії архітектури Української РСР (Дожовтневий період)/Ред.-кол.: В.Г.Заболотний (гол. ред.) та ін.-К.: Держбуд видав УРСР, 1957. -557 с.

Анотація

В статті розглянуто храми Чернігівщини, які були реконструйовані і добудовані в Синодальний період (XIX – поч. XX ст.). Показано на трьох основних прикладах зміни, які відбувались з храмовими спорудами, накази и уподобання які супроводжували ці зміни.

Аннотация

В статье рассмотрено храмы Черниговщины, которые были реконструированы и достроены в Синодальный период (XIX – нач. XX ст.). Показано на трех основных примерах изменения, которые происходили с храмовыми сооружениями, указы и предпочтения, сопровождавшие эти изменения.